

روزگار و روزی

ضرب زلیخا

www.ketab.ir

روزی یا روزگاری یا

زلیخا صبا

ویراستار: علی نصرتی سیاهمزی
طراح جلد: حامد حسینی
صفحه‌آرا: مهیار پرحلم
حروف‌چین: منیر زرهون
چاپ: انتشارات ماه‌مینو
چاپ نخست: ۱۳۹۹
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
ست: ۲۹۰۰۰ تومان

شناسه: «زلیخا، ۱۳۳۱-»

عنوان: پیداور: روزی یا روزگاری یا / زلیخا صبا.

مصاحبات: «رنگ: ماه‌مینو، ۱۳۹۸.

مشخصات: ظاهر: ۷۰ ص

شابک: «۴-۰۰۰-۹۹۶۰۲-۶۷۸-۶»

فهرست‌نویسی: «پ»

عنوان دیگر: داستان‌های تالشی ماسال

موضوع: داستان‌های کوتاه / ملی — قرن ۱۴

موضوع: افسانه‌ها و قصه‌های تالش

رده‌بندی کنگره: PIR۳۲۴۲

رده‌بندی دیویی: ۸۱۹/۴۳

شماره کتابشناسی ملی: ۵۸۹۹۰۹۰

انتشارات ماه‌مینو

رشت، بلوار امام خمینی، بالاتر از توشیه، بین کوچه شهید منتظری و رسالت،
مجمع باران، طبقه ۱، واحد ۲، تلفن: ۰۱۳۳۳۶۴۰۱۸۳

فهرست

دییاجه / ۷

بُزبُکا / ۱۱

سییا بُزبُزه شوئِه کُری / ۱۷

موش و سییا بُزبُزه / ۲۳

پیره ژنک و شال / ۲۷

ای کِه طلا / ۳۱

شالَه ترسه مَمَد / ۳۵

شال و پوچو / ۳۹

مار و زرزنگی گَشته / ۴۳

ننه مرده جرتان / ۴۵

پِه کی بکشم؟! / ۴۹

چم تفاق نفاق مکه! / ۵۱

سَبزه میش / ۵۳

سَنکِه / ۵۷

اسب و می / ۶۱

شیطون و تَب / ۶۱

جینجلی موج / ۶۵

مَناره پشه! / ۶۹

ننه! گوشته تیه کی هری؟ / ۷۱

چرا چمه شو مسر شوون نبو؟ / ۷۳

دُنیا / ۷۵

دِیاجِه

روزی‌یا، روزگاری یا (روزی بود، روزگار بود) عبارتی است که قصه‌ها را در تالشی ماسالی با آن می‌آغازند، همان‌گونه که در تالشی قصه با «یکی بود، یکی نبود» آغاز می‌شود. کتاب، بیست قصه تالشی به گویش ماسالی است و یادگار شب‌نشینی‌های خانواده خانم زلیخا صبا.

برخی از این قصه‌ها، پیش از این، در فضای مجازی منتشر شده‌است. برخی را خانم صبا، با مهربانی به نویسنده این چند خط دیباچه دادند. در کتاب افسانه‌های تالشی که در سال ۱۳۹۸، در شماره ۷۸ دانشنامه فرهنگ و تمدن گیلان چاپ شد، بیاید. قصه‌های شالَه‌ترسه مَمَد (محمد شغال ترس)، شال و پوچو (شغال و کبوتر)، موش و سیاه بَرَنزَه (موش و سوسک سیاه)، پیره‌ژَنک و شال (پیرزن و شغال)، سَرَنگ مَش (مگس سبز) و دُنیا (دنیا) در آن کتاب آمد. برخی قصه‌ها مانند جَمَه تَفاقی نَفاقی مَكَه (همدلی ما را بر هم مزنی) و پَس کی بَکَشَم (پس که را بکشم) در کتاب همواج، ویژه الفبا و خط تالشی، در سال ۱۳۹۷ چاپ گردید. خانم صبا خوش می‌داشت همه قصه‌های تالشی را که شنیده در یک جا گرد آورد، از این‌رو همه قصه‌ها در این کتاب به چاپ می‌رسد.

هدف کتاب آشنا کردن خواننده با قصه‌های تالشی ماسالی و خط تالشی است. قصه‌های این کتاب براساس الفبا و دستور خط تالشی (همواج) نوشته شده‌است. داستان‌های این کتاب را می‌توان در چند دسته جای داد. برخی از ادبیات شفاهی کودکان تالشی هستند مانند بُزْبُزْکا، سیبا بُزْبُزْه شوئه کُری (شوهر کردن سوسک سیاه)، پیره ژنک و شال (پیرزن و شغال)، و موش و سیبا بُزْبُزْه (موش و سوسک سیاه). اینها از داستان‌های حیوانی‌اند و در ادبیات اقوام دیگر نیز همانند دارند.

بُزْبُزْکا از گسترده‌ترین قصه‌های حیوانی است و به «بُز زنگوله پا» و «سنگول و منگول» معروف است. بُز در این داستان نماد مادر است. این قصه در میان همه اقوام رایج و در جهان الگویی گسترده است. در روایت تالشی قصه، همانند روایت اقوام دیگر ایرانی، سر و ته دارد. عادت به هم آمیخته‌است. این داستان نشان‌دهنده پشتیبانی مادر از فرزند و مایهٔ الگویی کودکانه است. سیبا بُزْبُزْه شوئه کُری (شوهر کردن سوسک سیاه) نیز همانند قصهٔ فرسی «بیه مسکه» است؛ قصه‌ای کودکانه که به ناخواست جامعهٔ سنتی ایرانی، در آن دختری در بیدار همسر آزاد است. سوسک سیاه در میان کسانی با شغل‌های گوناگون، کسی را برمی‌گزیند که مهربان است. در این قصه تالشی نشر به نظم آمیخته‌است.

شاله ترسه ممد (محمد شغال ترس)، تاله جرتان (جرتان مادرمرد) و ملکه (ملکه) از افسانه‌های تالشی‌اند. شاله ترسه و ملکه مشهورترین افسانهٔ گیلان است و در تالشی و گیلکی روایت‌های گوناگون دارد. در این داستان پهلوانی است که بی‌شایستگی با دیو نادان روبه‌رو می‌شود، او را شکست می‌دهد و دامن خویش؛ شغال را نابود می‌کند. افسانهٔ جرتان این کتاب، بنمایهٔ اصلی افسانه، که راجع از گام است را ندارد اما پایانش مانند روایت‌های دیگر این افسانه در دیگر سرزمین‌های تالش است. روایت تالشی اسالمی این افسانه در کتاب افسانه‌های تالشی آمده‌است و در آن جرتان از هندوانه‌ای سر برمی‌آورد، زیرک است و دیو نادان را نابود می‌کند.

دیگر قصه‌ها نیز ریشهٔ باوری عامیانه را آشکار می‌کنند یا دشواری‌های کار زنان را در خانه نشان می‌دهند یا جنبهٔ پندآموزی دارند.